

NATO'nun Dönüşümünün Sınırları: Bir Uygulama Vakası Olarak Enerji Güvenliği

The Limits of NATO's Transformation:
Energy Security as a Case Study

Hasan Deniz PEKŞEN*

Öz

NATO, Soğuk Savaş dönemi şartlarında kurulmuş bir uluslararası örgüt olarak, kendisini ortaya çıkaran uluslararası konjonktürün değişmesiyle birlikte ortadan kalkmamıştır. Aksine, uluslararası güvenlik içindeki yerini korumasını sağlayan bir dönüşüm süreci geçirmiş ve böylece ortadan kalkmak yerine genişlemiştir. Enerji güvenliği alanı ise, 1973 krizi sonrasında uluslararası ilişkilerde kazandığı konuma Soğuk Savaş sonrası oluşan jeopolitik faktörleri de katarak, NATO üyesi ülkelerin ve özellikle de Avrupalı üyelerin güvenlikleri açısından yeni bir perspektif kazanmıştır. Bu doğrultuda, enerji güvenliği konusunun NATO'nun güvenlik konseptlerindeki yerinin ne olacağı meselesi örgütün tartışma konularından biri olmuştur. Çalışmada ilk olarak NATO'nun dönüşüm süreci ve bu sürecin NATO belgelerine nasıl yansıtıldığı incelenmiştir. Ardından enerji güvenliği olgusu ve bu olgunun NATO'yu nasıl etkilediği açıklanmıştır. Bu iki unsurun ışığında enerji güvenliğinin NATO'nun geleceğindeki yeri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: NATO, Enerji Güvenliği, Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik, NATO Konseptleri, NATO'nun Dönüşümü.

* Galatasaray Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Adayı, Okan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Görevlisi, e-posta: hasan.peksen@okan.edu.tr.

Abstract

As an international organization founded in the conditions of Cold War period, NATO has not disappeared with the change of the international conjuncture. On the contrary, NATO has transformed into another form that has provided means to its new position in international security, and has helped itself to succeed to enlargement rather than abolish. Energy security has become a prominent security issue, which points out a new perspective for NATO member countries. In this respect, it has become a debate whether the energy security is accepted a component of the NATO Concepts or not. In this study, first, the transformation process of NATO and its reflections into the strategic concepts will be examined. Then, it will be explained how the energy security has affected NATO's security perspective. Consequently, the potential position of energy security in NATO's security perspective will be evaluated.

Keywords: NATO, Energy Security, Security in Post-Cold War Period, NATO Concepts, NATO's Transformation.

36

Security
Strategies
Year: 12
Issue: 23

1. Giriş

Soğuk Savaş sona ererken yanıt aranan onlarca temel konudan biri, kuruluşundaki temel dinamiğini kaybeden Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü'nün (*North Atlantic Treaty Organization-NATO*), yeni başlayan dönemde ne yapacağı olmuştur. Yapılan tartışmalarda örgütün varlık nedenini kaybettiği ve bu nedenle artık mevcudiyetini sürdürmesinin anlamsız olduğu gibi nedenlerle sonunun geldiğini savunanların sayısı oldukça belirginleşmiştir. Oysa bugün NATO, yaşadığı dikkat çekici dönüşümün ardından, enerji güvenliği gibi en başından beri devletler arası ilişkilerin bir bileşeni sayılan ve "soft security" konusu olagelmış bir alanı konseptine dâhil edip etmeyeceğini tartışacak kadar başarılı bir güvenlik örgütüne dönüşmüş durumdadır. Bugün örgütle ilgili sorgulanan unsur, örgütün varlığının değil, sınırlarının ne olacağıdır.

Bu çalışma dâhilinde sorgulanacak unsur, enerji güvenliği olgusunun NATO'nun güvenlik perspektifi içerisinde ne ölçüde yer bulabileceği olacaktır. Böylece NATO'nun güvenlik perspektifini

NATO'nun Dönüşümünün Sınırları:
Bir Uygulama Vakası Olarak Enerji Güvenliği

nereye kadar sınırladığı hakkında değerlendirme yapılabilecektir. Enerji güvenliği, NATO içersinde giderek artan oranda tartışılmış, bazı aktörler enerji güvenliğine başat bir konum vermek için çaba göstermiştir. Bununla birlikte, enerji güvenliğinin NATO belgelerinde kendine marjinal boyutlarda yer bulduğu görülmektedir. Dolayısıyla sorgulanacak unsur, enerji güvenliğinin NATO belgelerinde bulunduğu yerin konuya giderek artan bir ilgi ve konseptlere dâhil etme iradesini mi ortaya çıkaracağı yoksa NATO'nun sınırlarının dışında kaldığının kabullenilmesi anlamına mı geldiği sorusudur.

Bu doğrultuda ilk olarak NATO'nun geçirdiği dönüşümün anlaşılmasına çaba gösterilecek ve tarihsel arka planı içerecek şekilde NATO'nun güvenlik anlayışları ele alınacaktır. İlk olarak Soğuk Savaş dönemi konseptler ele alınarak 'klasik dönem' olarak adlandırılabilir güvenlik yaklaşımlarına değinilecektir. Ardından Soğuk Savaş'ın bitişi ile 11 Eylül arası dönem ele alınarak Soğuk Savaş sonrasında neyin değiştiği sorgulanacaktır. Son olarak 11 Eylül saldırıları sonrası NATO'nun güvenlik anlayışı incelenerek, günümüzdeki yaklaşımlara şekil veren temel yaklaşım anlaşılmasına çalışılacaktır.

NATO'nun dönüşümünün incelenmesi ve günümüzdeki durumunun ortaya konmasının ardından, NATO içersinde enerji güvenliği olgusunun ne şekilde ele alındığı sorgulanacak ve NATO belgelerinde enerji güvenliğine ne şekilde yer verildiği incelenecektir. Bu bağlamda ilk olarak enerji güvenliği olgusu ve temel bileşenleri açıklanacak; böylece kavramsal arka plan oluşturulacaktır. Ardından enerji güvenliğinin NATO içersinde dikkat çekmesinde önemli rol oynayan enerji temelli Rus dış politikasının etkileri incelenecek; özellikle de Avrupa enerji güvenliğinde büyük rolü olan doğal gaz üzerinden oluşan tehdit algısının ne şekilde oluştuğu ele alınacaktır. Son olarak söz konusu tarihsel ve kavramsal arka planın ışığında enerji güvenliğinin NATO belgelerinde ne şekilde yer aldığı incelenecektir.

NATO ve enerji güvenliği üzerinden ilerleyen iki inceleme alanının ışığında bir sonuca ulaşmaya çalışılarak, enerji güvenliği olgusunun devletler arası bir ekonomi-politik mesele olarak mı algılanacağı yoksa üyelerinin tümünün üzerinde uzlaştığı bir ortak hedef ve bu hedefe yönelik tehditlerin ele alınacağı bir güvenlik

meselesi olarak mı algılanacağı sorgulanacaktır. Bu sorgulama, NATO'nun dönüşümünün sınırlarının nereye kadar uzanacağı konusunda bize fikir verecektir. Sonuç olarak, enerji güvenliğinin örgüt içerisindeki yerinin tartışılması ile NATO'nun sınırlarının değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

2. NATO: Soğuk Savaşın Savunma İttifakından Küresel Dünyanın Güvenlik Örgütüne

NATO'nun 1991 sonrasındaki konumu büyük bir tartışma konusu olmuş ve bu tartışma örgütün dönüşümü ile sonlanmıştır. 1991 tarihini geçmiş ve geleceğin bir çatışma noktası olarak kabul etmek gerekirse, söz konusu dönüşümü anlayabilmek için önce 1991'e kadar NATO'yu oluşturan ve yönlendiren temel olay ve olguların neler olduğunu anlamak gerekmektedir. Ardından uluslararası sistemin değişmesine örgütün verdiği yanıtın ve değişimin anlaşılması gerekmektedir. Bu bağlamda, ilk olarak Soğuk Savaş dönemi bütün olarak ele alınacaktır. Müteakiben 1991 sonrası dönüşüm süreci, 11 Eylül 2001 öncesi ve sonrası uluslararası ortamın ışığında ayrı ayrı ele alınacaktır.

2.1. 1949'dan 1991'e NATO Konseptleri

NATO'nun Soğuk Savaş konseptlerini açıklamadan önce, örgütün kuruluş sebeplerini kısaca açıklamak gerekmektedir. II. Dünya Savaşı sırasında Berlin'e kadar gelmiş olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), savaş sonrasında Doğu ve Orta Avrupa'da kendi etki alanını oluşturarak henüz 1946 yılında Batı Avrupa devletleri tarafından Avrupa'yı ikiye bölen bir "demir perde"¹ çekmekle itham edilmiştir. 1949 yılına gelindiğinde, SSCB, hem bu ülkelerde kendi modelinde ve güdümünde totaliter yönetimler kurmuş, hem de Avrupa'nın geri kalanından üstün bir konvansiyonel gücü elinde tutmaya başlamıştır. Stalin'in bununla da yetinmeyerek Kuzey Doğu Anadolu ve stratejik önemi büyük Türk Boğazları üzerinde hak

¹ Winston Churchill, *Sinews of Peace*, 1946. Churchill'in söz konusu konuşmasını izlemek için bkz. <http://www.winstonchurchill.org/learn/biography/in-opposition/qiron-curtainq-fulton-missouri-1946/120-the-sinews-of-peace>.

iddia etmesi ve Balkanlardaki baskısını artırması, Batı Avrupa ve ABD'de söylem düzeyinde bulunan iradeyi somut önlemler yönüne dönüştürmüştür.² Bu doğrultuda ilk olarak, Çekoslovakya'daki Prag Darbesi'ne paralel olarak,³ 1948 yılında Brüksel Antlaşması imzalanmıştır.⁴ Ne var ki, I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın kıtaya hâkim olma ihtimalini önlemek üzere savaşa müdahale eden ve ardından topraklarına çekilen ABD, II. Dünya Savaşı sonrasında aynı düşünceyle savaşa müdahale etmiş fakat bu kez tamamen geri çekilmemiştir.⁵ ABD savaşta kullanılan füze teknolojisinin geliştirilmesinin kendisini de tehdit edeceğini düşünerek Avrupa kıtasında oluşacak savunma ittifaklarına katılmak ya da bu tür ittifakları kurmak yönünde bir politika izlemeye başlamış; böylece hem kendisi için siyasi, ekonomik ve stratejik açıdan önemli olan Atlantik hattını korumak hem de kendisi için bir ön savunma hattı oluşturacak bir stratejik yapı ortaya çıkarma imkânı da yakalamıştır.⁶ Bu doğrultuda Washington'da, 4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik Antlaşması imzalanmıştır ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) kurulmuştur. Böylece, Avrupa üzerinden ikiye bölünmüş ve iki kutbun etrafında toplanmış bir uluslararası yapı ile Soğuk Savaş adı verilecek olan bir uluslararası konjonktürün Batı'daki savunma ayağı ortaya çıkmıştır. Söz konusu yapıda Batı kutbunun savunmasını ifade eden NATO, Soğuk Savaş boyunca görülecek gelişmelere paralel şekilde stratejiler ve bunları ifade eden stratejik konseptler geliştirmiştir. Söz konusu konseptler

² Ali Karaosmanoğlu, *NATO'nun Dönüşümü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 5.

³ Mehmet Hasgüler, Mehmet Uludağ, "Batı Avrupa Birliği", içinde *Uluslararası Örgütler*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012, s. 327.

⁴ Bu antlaşma, 1954 yılında Batı Avrupa Birliği'ni (BAB) kuracaktır.

⁵ Mustafa Kibaroglu, *NATO'nun Kuruluşu Misyonu Geleceği ve Türkiye'nin Rolü*, <http://www.mustafakibaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/Kibaroglu-2023Dergisi-Soylesi-NATO-Nisan2004.pdf> (Erişim tarihi: 24 Nisan 2014).

⁶ Mustafa Kibaroglu, **a.g.y.**

- 6 Ocak 1950’de kabul edilen “Tecavüzü Caydırma” stratejisi
- 3 Aralık 1952’de kabul edilen “Entegre Kuvvetlerin Oluşturulması” stratejisi,
- 23 Mayıs 1957’de kabul edilen “Topyekûn Karşılıklık” stratejisi ve
- 16 Ocak 1968’de kabul edilen “Esnek Karşılıklık” stratejisi olmuştur.

NATO Kurucu Antlaşması’nın 5’inci maddesinde de açıkça belirtildiği ve 1950 tarihli ilk stratejik konseptte de yer aldığı üzere, SSCB’nin olası herhangi bir üyeye yapacağı bir tecavüz üyelerin tamamına yapılmış kabul edilecek ve bu kolektif savunma anlayışı SSCB üzerinde caydırıcı etkide bulunacaktı.⁷ Burada en önemli husus, söz konusu savunmanın sağlanabilmesi için gerektiğinde nükleer silahların da kullanılabilmesinin belirtilmesi ile daha sonra ‘nükleer şemsiye’ ile korunma olarak anılacak olan stratejinin kullanılmasıdır.⁸ Çünkü SSCB’nin konvansiyonel güçlerinin Almanya üzerinden başlayacak bir yıldırım harekâtı ile iki-üç haftada Manş Denizi’ne ulaşabileceği varsayılmış ve SSCB’yi caydırabilmek için nükleer silahlar stratejinin ana unsuru hâline gelmiştir.⁹ Kore Savaşı ise gerek NATO’nun gerekse SSCB’nin doğrudan taraf olmadığı bir hadise olmasına rağmen, NATO’nun stratejilerine önemli etkide bulunmuştur.¹⁰ Bu bağlamda, ABD’nin çevreleme politikasına paralel şekilde örgütün güneydoğu kanadının oluşturulması gerektiği düşünülerek 1952 Lizbon Zirvesi ile Türkiye ve Yunanistan NATO’ya kabul edilmiştir.¹¹ Bu bağlamda 1952 yılında kabul edilen strateji ile

⁷ Stephen Twigge and Alan Macmillan, “Britain, United States and the Development of NATO Strategy 1950-1964”, *Journal of Strategic Studies*, Cilt 19 Sayı 2, 1996, ss. 271-273.

⁸ Stephen Twigge & Alan Macmillan, **a.g.m.**

⁹ Ali Karaosmanoğlu, **a.g.e.** s. 12.

¹⁰ Walter Lafeber, “NATO and the Korean War: A Context”, *Diplomatic History*, Cilt 13 Sayı 4, 1989, ss. 461-477.

¹¹ Walter Lafeber, **a.g.e.** s. 468.

farklı kanatlardaki kuvvetlerin bütünleşik şekilde hareket edebilmesi düzenlenmiştir.¹² Söz konusu yaklaşım SSCB'nin de nükleer güç dengesini koruduğu, hatta Sputnik Krizi ile bir süre için öne geçtiği dönemde düzenlenen 1957 tarihli topyekûn karşılıklılık stratejisinde de korunmuşsa da 1962 Küba Krizi sonrasında gerilimin bir nükleer felakete yol açabileceğinin anlaşıldığı bir “dehşet dengesine” ulaşılması ile bu strateji değiştirilmiş; esnek karşılıklılık stratejisine geçilmiştir. Bununla birlikte, esnek karşılıklılık stratejisi yalnız bir askerî strateji olarak düşünülmemiş; Harmel Raporu'nun da yol gösterdiği üzere söz konusu gerilimi tırmandırmadan önlem alacak çeşitli siyasi mekanizmalar oluşturulmuştur. Yumuşama dönemi ile paralellik gösteren bu uygulamalar, bloklar arası çeşitli silah indirimi anlaşmalarının da önünü açmıştır.¹³

Tüm bu bilgiler ışığında görülmektedir ki, Soğuk Savaş dönemi konseptleri, belirli bir düşmanın olası hareket tarzlarına karşı girişilecek eylem biçimlerini saptayıp bildirmek ilkesi ışığında oluşturulmuştur. Bu anlayış 1991 sonrasında iki önemli meydan okumayla karşılaşacaktır. Meydan okumaların ilki, belirli düşmanın yani SSCB'nin dağılması sonrasında örgüte ihtiyaç kalmadığı düşüncesidir. İkincisi ise NATO'ya ihtiyaç kalmadığını ortaya koyan yeni tehditlerin üzerinde uzlaşma meselesidir.

2.2. 1991'den 2001'e Değişim

1991 yılı Soğuk Savaş için son anlamına gelirken, NATO için bir sorgulama sürecinin başlangıcı anlamına gelmiştir. Söz konusu sorgulama sürecinde örgütün varoluş nedenini kaybettiği sorusu odak noktasındayken, verilen yanıtlarda ikili bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Buna göre, NATO'yu salt bir askerî ittifak olarak ele alan ilk görüştekiler, örgütün karşısındaki tehdidin ortadan kalkması ile NATO'nun da varlığına son verilmesi gerektiğini değerlendirmiştir. İkinci görüştekiler

¹² NATO, “The Korean War and NATO's Second Strategic Concept”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_56626.htm (Erişim tarihi: 24.04.2014).

¹³ Ali Karaosmanoğlu, **a.g.e.**, ss. 7-14.

ise, NATO'nun siyasi bir işlevinin de olduğunu, bu durumun ortak bir kimlik anlamına da geldiğini ve ortak güvenlik kimliğinde buluşan üyelerin karşısında örgüte ihtiyaç duyacağı yeni tehditlerin belirlemekte olduğunu savunmuştur. İkinci görüştekiler, NATO'nun 1949 sonrası yaklaşık 40 yılda ABD ile Avrupa arasında kurumsal bir bağlantı kurduğunu, kendi üyeleri arasında nükleer silahların yayılmasını önlediğini, Avrupa'daki uyumsuzlukların çözümünde rol oynadığını, Almanya'nın intikamcı bir politikaya yöleneceği korkusunu giderdiğini ve güvenlik politikalarının koordinasyonu için bir tartışma forumu sunduğu gerekçelerini öne sürmüştür.¹⁴ Bu görüşlerin etkisiyle önce 1991 stratejik konsepti oluşturulmuş, ardından Yugoslavya Krizi sonrasında da NATO'nun yeni işlevi aktörlerce kabul edilmiştir.

1991 sonrası stratejik konseptte vurgulanan temel konu, konumu, gücü ve hedefleri genel hatlarıyla bilinen Doğu Bloku tehdidinin yerini önceden belirlenmesi mümkün olmayan çeşitli risk ve tehditlerin aldığı bir güvenlik ortamının alması olmuştur.¹⁵ Bu bağlamda, belgenin 15'inci maddesinde yer aldığı üzere, ittifakın amaçları olarak üyelerin yalnızca askerî değil, siyasi anlamda da güvenliğinin sağlanması, ayrıca demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü olgularına dayalı bir üyelik sisteminin korunması vurguları yapılmıştır.¹⁶ Benzer şekilde, örgütün temel görevleri başlığı altında, 20'nci maddede de vurgulanan üyeler arası ve üyelerin çevresinde istikrarlı bir güvenlik ortamı oluşturulması hedefi,¹⁷ daha sonra 'alan dışı müdahale' olgusunu temellendiren ana kaynaklardan biri olacaktır.

Tüm bunlarla birlikte, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası kimliğini oturtan ana konu, Bosna Krizi olmuştur. Bu krizle birlikte,

¹⁴ David Yost, *NATO Transformed: The Alliance's New Roles in International Security*, United State Institute of Peace Press, Washington, 1998, ss.50-72'den aktaran, Ali Karaosmanoğlu, **a.g.e.** ss. 8-11.

¹⁵ NATO, "The Alliance's New Strategic Concept", http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm (Erişim tarihi: 26.04.2014).

¹⁶ NATO, a.g.y.

¹⁷ NATO, a.g.y.

ittifakın güvenliğinin ittifaka komşu bölgelerin istikrarına bağlı olduğu anlayışı kabul görmüş;¹⁸ bu anlayışla yeniden güvenlik anlayışları tasarlamak ve bunun da ötesinde ortaklık programları başlatmak mümkün olmuştur.¹⁹ Böylece NATO, üyelerini tehdit eden bir unsura karşı caydırıcılık yaratan bir savunma örgütünden üyelerini tehdit eden bir güvenlik ortamına karşı ortak önlem almak üzere yapılanan bir kolektif güvenlik örgütüne doğru evrim geçirmeye başlamıştır.

Bu bağlamda ortaklıkların en önemlisi olan Barış İçin Ortaklık (BİO) programının ortaya çıktığı ortam ve NATO'nun yeni rolünün belirginleşmesini içeren süreç üzerinde durulması, NATO'nun yeni rolünü ortaya çıkaran faktörlerin anlaşılması ve 11 Eylül'e kadar süren güvenlik perspektifinin açıklanması açısından gereklidir. Buna göre, Soğuk Savaş'ın bitmesine paralel şekilde Avrupa Birliği ortaya çıkmış ve ortak güvenlik ve savunma için çeşitli adımlar atmaya başlamıştır. Benzer şekilde, Rusya'nın artık bir tehdit olmadığı ve Avrupa'daki güvenlik sorunlarının artık politik meseleler üzerine yoğunlaştığı; dolayısıyla Avrupa'daki güvenlik mekanizmasının NATO'suz, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansları (AGİK) ya da Rusya'nın da yer alacağı yeni bir güvenlik örgütü ile çerçevelenmesi gerektiği düşüncesi yaygınlaşmıştı.²⁰ Ne var ki, Yugoslavya'nın dağılması sırasında ve özellikle de Bosna Krizi'nde Avrupa Birliği (AB) ve AGİK oldukça yetersiz kalmış; Rusya ise mücadelenin dolaylı bir tarafı olarak sert güvenlik anlamındaki bu sorunun gelişiminde rol oynamıştı.²¹ İşte bu durum, bölgedeki sorunun çözümünde temel mekanizmanın NATO üzerinden gerçekleşebileceği gerçeğini gözler önüne serdi. Nihayetinde Bosna ile ilgili Birleşmiş Milletler (BM)-NATO eşgüdümündeki sorunlar da çözüldükten sonra,²² NATO bombalamaları başladı ve

¹⁸ Nurşin Ateşoğlu Güney, *Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri: AB-NATO-ABD*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 36.

¹⁹ Nurşin Ateşoğlu Güney, *a.g.e.* s. 37.

²⁰ Tarkan Oğuzlu, *NATO Ortaklıkları ve Türkiye*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, ss. 11-12.

²¹ Tarkan Oğuzlu, *a.g.e.* s. 12.

²² Richard Holbrooke, *To End a War*, Random House, New York, 1998, ss. 70-72.

silahsız çözüme giden yol açıldı. Böylece NATO'nun 'alan dışı müdahalesi' ile güvenlik konsepti genişlediği gibi, örgütün eski Doğu Bloku ülkelere yönelik genişlemesi ve üyelerinin güvenliğinin çevresindeki alanların istikrarına bağlı olduğu görüşü, bu ülkelerle yapılan BİO programı ile hayata geçmiştir.²³ BİO ile paralel şekilde, 1994 yılında başlatılan Akdeniz Diyalogu ise, BİO ile benzer şekilde NATO üyelerini çevreleyen coğrafyalardaki meselelerde eşgüdüm ve iş birliğini artırmayı hedeflemektedir ve oluşturulma mantığı yukarıda da açıklanmış olan 1991 sonrası güvenlik anlayışında yatmaktadır.²⁴ Söz konusu mekanizmalar konjonktürel olmamış; kendi ortaklık araçlarını geliştirmiş²⁵ ve ortak sayılarını zaman içerisinde önemli ölçekte artırmıştır.²⁶

Soğuk Savaş sonrasındaki on yılın ikinci yarısı ise, Doğu Avrupa'ya yönelik genişleme, bu genişlemeye karşı Rusya ve Ukrayna'da oluşan endişelerin giderilmesi ve güvenliğin ortaklaştırılması için oluşturulan ortaklık mekanizmaları ve bunların işlerlik kazanmasının ve Kosova Krizi'nin ardından görülen bir stratejik konsepttir. Bu bağlamda, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın 1997 yılında NATO'ya davet edilmelerine paralel olarak, NATO-Rusya Daimi Ortaklık Konseyi ve NATO-Ukrayna Daimi Ortaklık Konseyi kurulmuş; böylece bölgenin istikrarlılaşması amacı için iş birliği ve uzlaşma temelinde bir anlayış öncelenmiştir.²⁷ NATO'nun kuruluşunun 50'nci yılında ve üç ülkenin örgüte kabul edildiği 1999 yılında ise ikinci stratejik konsept yayınlanmıştır. Bu konseptle

Aktaran Ali Karaosmanoğlu, op cit. s. 42.

²³ NATO, "The Partnership for Peace Programme", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm (Erişim tarihi: 02.05.2014).

²⁴ NATO, "NATO Mediterranean Dialogue", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_60021.htm (Erişim tarihi: 02.05.2014).

²⁵ NATO, "Partnership Tools", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_80925.htm (Erişim tarihi: 02.05.2014).

²⁶ NATO, "Partners", <http://www.nato.int/cps/en/natolive/51288.htm> (Erişim tarihi: 02.05.2014).

²⁷ NATO, "Framework for Cooperation", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm? (Erişim tarihi: 02.05.2014).

birlikte topraksal olmayan ve önceden belirlenmesi mümkün olmayan yeni tehditler yer almış, 2001 sonrası güvenlik ortamının öncelikli tehditleri olan terörizm, kitle imha silahlarının (KİS) yayılması, organize suç örgütleri, göç, etnik ve milliyetçi çatışmalar ve fundamentalizm gibi tehditler vurgulanmıştır.²⁸

2.3. 11 Eylül Sonrası Güvenlik Ortamı ve NATO

NATO'nun ilk Genel Sekreteri Lord Ismay örgütün amacını “Amerikalıları içeride, Rusları dışarıda ve Almanları aşağıda tutmak”²⁹ olarak özetlediğinde, aslında Soğuk Savaş'ın güvenlik ortamını da özetlemekteydi. Oysa 2000 yılına gelindiğinde Avrupa'nın doğusuna doğru genişlemiş ve genişlemesini sürdürme iradesinde olan ve Rusya ve Ukrayna ile ortaklık konseyleri kurmuş bir örgüt olarak amacını, Askerî Komite Başkanı Giampaolo di Paola'nın ifade ettiği şekliyle, “Kuzey Amerika'yı içeride, Avrupa'yı yukarıda ve Rusları birlikte tutmak”³⁰ olarak güncellemekteydi. Söz konusu güncellemeye çok önemli bir uluslararası gelişme yardımcı olacak; Kuzey Amerika'yı da, Rusya'yı da, Avrupa'yı da ortak bir tehdit üzerinde iş birliğine itecektir. Bu tehdit, 11 Eylül saldırıları ile dönemin en üstün gücü sayılan ABD'yi dahi vurabilecek kapasitede olduğunu kanıtlayan terörizm tehdididir.

11 Eylül sonrasında yalnızca NATO'nun 5'inci maddesi ilk kez uygulamaya sokulmakla kalmamış; aynı zamanda bu tarihten sonraki düzenlemeler ve tartışmalara odağında terörizmin, kitle imha silahlarının ve kültürel temelli çatışmaların olduğu bir üçgen yön vermiştir. NATO, 2002 Prag, 2004 İstanbul, 2006 Riga, 2008 Bükreş, 2010 Lizbon ve 2012 Chicago Zirveleri ve 2010 Lizbon Zirvesinde kabul edilen son stratejik konsept ile söz konusu güvenlik ortamına uygun çözümler üretmeye çalışmıştır. Söz konusu süreçte yapılan

²⁸ NATO, “The Alliance's Strategic Concept”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm (Erişim tarihi: 02.05.2014).

²⁹ NATO, “The Portrait of Lord Ismay”, http://www.nato.int/ebookshop/video/declassified/#/en/sources/604_portrait_of_lord_ismay/ (Erişim tarihi: 02.05.2014).

³⁰ NATO, “After Dinner Speech”, http://www.nato.int/cps/en/SID-DE86AFCD-89BCBE0C/natolive/opinions_69910.htm?selectedLocale=en (Erişim tarihi: 02.05.2014).

düzenlemelerin zirveler etrafında dönmesi ve stratejik konsept üzerinde uzlaşımın 2010 yılına kadar uzamasının arka planında ABD'nin Bush Doktrini ışığında giriştiği uluslararası manevralar sonrasında ve NATO'ya yansması sonrasında oluşan Transatlantik Bölünme ve Rusya'nın 2007 yılından sonra uygulamaya başladığı dış politika sonrasında oluşan koordinasyon ve uyum sorunu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2002 Prag Zirvesi, 1999 Stratejik Konsepti'nde belirtilen tehditlere yönelik yapılması istenen düzenlemelerin -tıpkı tehdidin somutlaşması gibi- somutlaştırılması ve daha başarılı bir şekilde düzenlenmesi meselesine odaklanmıştır. “Yeni Yetenekler, Yeni Üyeler ve Yeni Ortaklıklar” başlıkları³¹ ile ifade edilen ana alanlar üzerinden, 2001 sonrası faaliyetlerin dönüşümüne yön verilmiştir. Yeni yetenekler başlığı ile, düzenli olmayan silahlı kuvvetler ve bunların kullanabileceği her türlü saldırı tehdidine karşı özel bir yapılanma öngörülmekteydi.³² Bu bağlamda 2002 yılında Transformasyon Yüksek Müttefik Komutanlığı (*Supreme Allied Commander Transformation-SACT*) kurulmuş ve NATO Karşılık Gücü (*NATO Response Force-NRF*) oluşturulmuştur.³³ İttifakın üye sayısının ve askerî kapasitesinin artacak olmasına karşın sayısının -ve komutanlıklarının- düşürülmesine ve farklı uzmanlık/tehdit alanlarına göre uzmanlaşmış yeni komutanlıkların oluşturulmasına karar verilmiştir.³⁴ Bu doğrultuda, “Prag Taahhütleri” olarak bilinen ve 1999 Washington Zirvesi'nde de ‘Savunma Yetenekleri Girişimi’ başlığıyla

³¹ NATO, “The Prague Summit and NATO’s Transformation”, <http://www.nato.int/docu/rdr-gde-prg/rdr-gde-prg-eng.pdf> (Erişim tarihi: 02.05.2014).

³² NATO, **a.g.y.**

³³ NRF için bkz, “Prague Summit Declaration” madde 4 (a), <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>.

³⁴ Nitekim, günümüzden bir karşılaştırma yapmak gerekirse: 1980’lerde 66 olan askerî karargah sayısı 11’e düşmüştür ve asker sayısı, üye sayısındaki %75’lik artışa rağmen artmamış, aksine %30’luk bir düşüş yaşamıştır. Bruce Weinrod & Charles Barry, *NATO Command Structure: Considerations for the Future*, National Defence University, Center for Technology and National Security Policy, Washington, 2010, s. 8. aktaran Ali Karaosmanoğlu, **a.g.e.** s. 36.

gündeme gelen³⁵ uyumlaştırma kurallara bağlanmış oldu.³⁶ Yeni üyeler başlığı ile, 2004 yılında yaşanacak olan büyük genişlemenin önü açılırken; yeni ortaklıklar başlığı ile, 1991 sonrasında oluşturulan ortaklık mekanizmalarının yeni ortak tehditler karşısında etkin şekilde kullanımını içermiştir. Bu yönüyle etkin şekilde işlediği değerlendirilmektedir.³⁷

2004 İstanbul Zirvesi ise, dönemin uluslararası ilişkilerine yön veren önemli olgulardan Büyük Orta doğu Projesi ve ABD'nin Irak işgali ile bunların NATO içerisinde yarattığı tartışma ve bölünmelerin ışığında gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, öncelikle İstanbul İşbirliği Girişimi'ni (*Istanbul Cooperation Initiative-ICI*) oluşturan³⁸ ve değişen politikalarla beraber daha geniş bir coğrafi alana hitap eden bir yaklaşımı da ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, zirve ilk olarak NATO'nun Balkanlardaki, Irak'taki ve Afganistan'daki varlığı ile ilgili tartışmaları başlatmış; bölge ülkelerini de sürecin içine katarak yeni stratejiye yöne vermeye çalışmıştır. Zirvenin diğer bir önemli yanı ise, üyelik durumundaki devletler için konsensüsün oluşması ile söz konusu yıl içerisinde en büyük genişleme dalgasının yaşanmasıdır.³⁹ Ayrıca bu zirve ile Prag kararlarının uygulama aksayan yönlerinin de ele alınması mümkün olmuştur.⁴⁰

2006 Riga Zirvesi ise örgütün Afganistan tecrübesinin üzerine,⁴¹ yalnızca askerî yöntemlerle değil, sivil ve askerî alanları bütünleştiren

³⁵ Nurşin Ateşoğlu Güney, **a.g.e.** s. 47.

³⁶ Prag Taahhütleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. "Prague Capability Commitments", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50087.htm.

³⁷ Nurşin Ateşoğlu Güney, **a.g.e.** ss. 49-50.

³⁸ NATO, "The Istanbul Cooperation Initiative-ICI", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_58787.htm (Erişim tarihi: 03.05.2014).

³⁹ NATO'nun son genişleme dalgası ile birlikte tüm genişleme dalgalarını içeren başarılı bir grafik için bkz. http://www.nato.int/multi/interactive-maps/NatoFlash_EN.html.

⁴⁰ Nurşin Ateşoğlu Güney, **a.g.e.** s. 65.

⁴¹ ISAF'ın komutayı ele alıp tüm Afganistan temeline aktarmasına rağmen şiddet olaylarının artması ve Taliban'a karşı tüm Afganistan sathında egemenlik sağlayacak bir iktidarın tesis edilememesi ile NATO'nun yalnızca askerî yönünün çözümü sağlayamayacağı tecrübesi kastedilmektedir.

“kapsamlı bir yaklaşımın” nasıl sağlanabileceği başlığı ile toplandı ve sonucunda da “Kapsamlı Siyasi Kılavuz” kabul edildi.⁴² Böylece NATO’nun dönüşümünde önemli bir adım atılıyor ve örgüt bir anlamda “devlet inşası” faaliyetlerinde de bulunmaya başlıyordu.⁴³ Bununla birlikte, kılavuzun eylem planına geçmesi, 2008 Bükreş Zirvesi ile mümkün olabilmektedir.⁴⁴

2010 Lizbon Zirvesi ise, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığınca dahi belirtildiği üzere, “alınan kararlar itibariyle tarihi olarak nitelendirilmektedir”.⁴⁵ Bu zirvede NATO’nun son stratejik konsepti kabul edilmiştir. Buna göre, görevlerde bir güncellemeye gidilerek “Ortak Savunma”, “Kriz Yönetimi” ve “Güvenlik için İşbirliği” üçlüsünün örgütün temel amaçları olduğu ifade edilmiştir.⁴⁶ Bu bağlamda, oldukça uzun bir hazırlık süreci geçiren ve yaklaşık iki yıl boyunca tüm üye ülke başkentlerine gidilerek fikir alınması sonucunda hazırlıkları tamamlanan yeni stratejik konseptin son hâlini alması da önemli tartışmaların sonucunda olmuştur. Buna göre NATO Kurucu Antlaşması’nın 4’üncü maddesinde yer alan konsültasyon maddesinin konseptin omurgasını oluşturmasını düşünen “dördüncü maddeciler”, aynı antlaşmanın 5’inci maddesinde yer alan ünlü kolektif savunma maddesinin konseptin omurgasını oluşturması gerektiğini savunan “beşinci maddeciler” arasında bir fikir ayrılığı oluşmuş; bununla birlikte tartışmada beşinci maddeciler üstün gelmiştir.⁴⁷ Bu yaklaşım

⁴² NATO, “Comprehensive Political Guidance”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_56425.htm (Erişim tarihi: 03.05.2014).

⁴³ Ali Karaosmanoğlu, **a.g.e.** s. 54.

⁴⁴ Ali Karaosmanoğlu, **a.g.e.**

⁴⁵ TC Dışişleri Bakanlığı, “NATO ve Türkiye’nin Güncel NATO Konularına İlişkin Görüşleri”, http://www.mfa.gov.tr/ii_-nato-ve-turkiye_nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa (Erişim tarihi: 03.05.2014).

⁴⁶ NATO, “Stratejik Kavram: Aktif Katılım, Modern Savunma”, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120207_strategic-concept-2010-tur.pdf (Erişim tarihi: 05.05.2014).

⁴⁷ Bu görüş, ilk olarak Galatasaray Üniversitesi’ndeki doktora dersinde Prof. Dr. Füsün Türkmen tarafından belirtilmiştir.

NATO'nun son stratejik konseptine de yansiyacaktır.

Buna göre ortak savunmanın, konseptin başlığında da belirtildiği üzere, modern bir yapıda olabilmesi için mevcut güvenlik ortamında ağırlığını artıran balistik füzelere karşı tedbir alınması gerekliliğine değinilmiş; ayrıca terörizm ile KİS'lerin yayılımı arası ilişkiye de dikkat çekilerek dönüştürülmekte olan kuvvetlerin söz konusu tehditlere çözüm bulabilecek kapasiteye getirilmeleri konusunda çalışılmaya devam edileceği belirtilmiştir.⁴⁸ Bunun dışında siber tehditler, korsanlıkla mücadele ve bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere enerji güvenliğine yönelik tehditler de konseptte dâhil olmuş, bu yeni alanlara yönelik yeni yapılanmalara gidilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁴⁹ Kriz yönetimi ile ilgili olarak ise, Balkanlarda ve Afganistan'da edinilen tecrübenin ışığında, gerektiğinde alan dışı müdahaleyi de gerektirecek şekilde krizlere müdahale edecek bir güç olacağının altı çizilmiştir.⁵⁰ Güvenlik için iş birliği ile kastedilen ise, mevcut ortaklık mekanizmalarının dışında, güvenlik sorunlarına müdahil olmuş tüm hükümetlerarası/hükümetler dışı örgütlerle temas içinde bir güvenlik yönetişimi oluşturmaktır.⁵¹ Bu bağlamda NATO'nun oluşturulmak istenen bir güvenlik yönetişimi ağının merkezinde yer almak istediği değerlendirilmektedir.⁵²

Sonuç olarak NATO, Soğuk Savaş'ın bitişini izleyen 20 yıl içinde üyelerinin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine yönelecek belirli bir tehdide karşı kolektif savunma sağlayacak bir örgüt olmaktan çok daha öteye geçerek, üyelerinin üzerinde uzlaştıkları güvenlik sorunlarının aşılması için yeni düzenlemeler ve işbirliklerine girişen bir kolektif güvenlik örgütüne dönüşmüştür. İşte NATO'nun dönüşümün sınırları

⁴⁸ NATO, "Strategic Concept: Active Engagement, Modern Defence", http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68580.htm (Erişim tarihi: 05.05.2014).

⁴⁹ NATO, "Bilgilendirme", http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120207_new-security-challenges-tu.pdf (Erişim tarihi: 05.05.2014).

⁵⁰ NATO, "Stratejik Kavram..." ss. 20-24.

⁵¹ NATO, **a.g.e.**, ss. 24-33.

⁵² Tarık Oğuzlu, **a.g.e.** s. 3.

meselesi de tam burada tartışılmaktadır. Yukarıda ayrıntılı olarak açıklandığı üzere söz konusu tehditlerin bazıları, örneğin terörizm, tüm üyelerin çözümü için iş birliği yapmalarını gerektiren ve -içeriğinin belirsizliğine rağmen- yöntemi oldukça belirgin olan tehditlerdir. Bununla birlikte tehditlerin bazıları, üyelerin tümü için aynı şekilde algılanması mümkün olmayan ve üstelik bir tehdit alanı olarak tanımlanarak ikili ilişkilere zarar verme ihtimali bulunan konulardır. Bu bağlamda, enerji güvenliği gibi bugüne kadar ikili ilişkiler anlamında ele alınmış bir konunun NATO'nun gündemine girmesi süreci ele alınarak, ilk bölümde tarihsel gelişimi aktarılan bir dönüşüm sürecinin bundan sonra izleyeceği yol ile ilgili tahminde bulunulmaya çalışılacaktır.

3. NATO ve Enerji Güvenliği

Enerji güvenliği olgusunun NATO gündemine ne şekilde girdiğinin ve ne şekilde ele alındığının anlaşılması için öncelikle iki konuya değinmek gerekmektedir. Bunların ilki enerji güvenliği olgusunun zaman içerisinde yaşadığı kavramsal evrimdir ve bu doğrultuda enerji güvenliğinin günümüzde ne ifade ettiği ile boyutları ele alınacaktır. Değnilmesi gereken ikinci konu ise Rus dış politikası ile enerji arasındaki bağıntıdır, çünkü enerji konusunun NATO gündemine girmesinde en önemli rolü oynayan durum, Rusya'nın enerjiyi bir dış politika kozu olarak kullanması sonrası yaşanan krizlerin, ittifakın Avrupalı üyelerinde oluşturduğu tehdit algısı ve konuyu NATO gündemine sokma iradesidir. Bu iki hususa değinildikten sonra, NATO belgelerinde ve aktiviterinde enerji güvenliği olgusunun kendisine ne ölçüde yer bulabildiği aranacaktır.

3.1. Enerji Güvenliği Olgusu

Enerji güvenliği, bütün ülkeler için nihai hedefin 'enerji bağımsızlığı' olduğu bir süreci içermektedir. 1973 krizi sonrasında ABD Başkanı Richard Nixon'un da belirttiği üzere, enerji bağımsızlığını sağlamanın yolu, "enerji ihtiyaçlarını herhangi bir dış enerji kaynağından sağlamaksızın giderebilmektir".⁵³ Ne var ki, gelişmiş ülkelerin

⁵³ Daniel Yergin, "Energy Independence", *Wall Street Journal*, <http://online.wsj.com/>

tamamının mevcut enerji kaynaklarının ihtiyaçlarının belirli bir kısmını karşılayabiliyor olması gerçeğinden hareketle, enerji güvenliğinin diğer bir odağı, dışarıdan sağlanan enerjinin fiyat ve ulaştırmasında görülen kırılganlıkların önüne geçebilmektir.⁵⁴ Bu bağlamda, enerji güvenliği üç sütunlu olarak ve dört bileşen üzerinden tanımlanmaktadır.⁵⁵ Söz konusu üç sütun enerji arzının, ulaştırmasının ve talebinin güvenliğidir.⁵⁶ Dört bileşen ise mevcudiyet, erişilebilirlik, hesaplılık ve sürdürülebilirliktir.⁵⁷ Buna göre, ilk olarak enerji güvenliğinin üç sütununa değinilmelidir. Enerji arz güvenliği, enerjinin kesintisizliğinin ve fiyatının arz edildiği bölgedeki her türlü istikrarsızlıktan etkilenmemesi durumudur. Ulaştırma güvenliği, söz konusu enerji iletiminin herhangi bir sorunla karşılaşmaksızın sağlanabilmesidir ve günümüzde bunun anlamı dünya petrolünün büyük bölümün ulaştırıldığı deniz yollarının güvenliği ve dünya doğal gazının büyük bölümünün ulaştırıldığı boru hatlarının güvenliğidir. Talep güvenliği ise, büyük talep edici aktörlerin enerji politikalarını yönlendirmemesi ve fiyatta istikrar yaratması durumudur. Bileşenleri açıklamak gerekirse, mevcudiyet enerji kaynaklarının istenildiğinde elde edilmeye hazır bir şekilde var olması anlamına gelmektedir ve arz güvenliğiyle ilgilidir. Erişilebilirlik, ulaştırma güvenliğinin kesintisizliğini ifade etmektedir. Hesaplılık, talep ve arz güvenliğinin bir bütünüdür ve siyasi koşullar başta olmak üzere, dışsal faktörlerin enerji fiyatlarına yansımaması anlamına gelmektedir. Sürdürülebilirlik ise, enerji kaynağının talep edilen süre boyunca tedarik edilebilmesi anlamına gelmektedir.⁵⁸

Bu bilgiler ışığında enerji güvenliği NATO gibi bir güvenlik örgütü ile birlikte düşünüldüğünde,

news/articles/SB116951954739284514, (Erişim tarihi: 20.11.2013).

⁵⁴ Daniel Yergin, **a.g.y.**

⁵⁵ Daniel Yergin, "Ensuring Energy Security", *Foreign Affairs*, Cilt:85 Sayı 2, 2006, ss. 69-82.

⁵⁶ Daniel Yergin, **a.g.m.**

⁵⁷ Daniel Yergin, **a.g.m.**

⁵⁸ Mitat Çelikpala, *Enerji Güvenliği, NATO'nun Yeni Tehdit Algısı*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, ss. 18-19.

• Boru hatları ve bu hatlara entegre rafinelere düzenlenecek terörist saldırılar,

• Boru hatlarının geçiş coğrafyasında ortaya çıkacak iç savaşlar, etnik-mezhep çatışmaları veya uluslararası krizler,

• Kaynak ülkelerin ya da boru hatlarının geçtiği ülkelerin bu hatları bir silah olarak kullanmak istemesi ve küresel enerji trafiğini engellemesi,

• Boru hatlarında deprem, yangın, bombalama, çalma vb. nedenlerle ortaya çıkacak delinme, patlama ya da sızıntıların yaratacağı geniş çaplı ekolojik ve ekonomik sorunlar tüm üyeleri ilgilendiren güvenlik risk ve tehditleri olarak görülmektedir.⁵⁹

Enerji güvenliğini NATO kapsamında anlamlı kılan bir diğer husus, doğal gaz anlamında merkezinde Rusya'nın olduğu boru hattı güzergâhları ile merkezinde dünyanın farklı yerlerindeki yedi önemli boğazın olduğu deniz taşımacılığı güzergâhlarının güvenliği meselesidir. Söz konusu tablo açıldığında, Avrupa ülkelerinin gaza olan bağımlılığı, petrol taşımacılığında özellikle Boğazların ve deniz yollarının güvenliğinin önemi daha açık şekilde ortaya çıkmaktadır. Buna göre, kanıtlanmış petrol kaynaklarının %73'ü ve kanıtlanmış doğal gaz kaynaklarının %72'si, Orta Doğu ve Hazar havzalarından çıkarılmakta ve dünya pazarlarına ulaştırılmaktadır.⁶⁰ Ayrıca, petrol ve doğal gazın ulaştırmasında farklı metotlar kullanılmakta; petrolde ağırlıklı olarak deniz taşımacılığı ve nispeten yakın bölgelere boru hattı ile ulaştırma tercih edilirken, doğal gaz taşımacılığının büyük bölümü boru hatlarıyla ve küçük bir kısmı ise sıvılaştırılmış olarak deniz yoluyla taşınmaktadır. Bu kaynak zengini bölgelerin en önemli ihracatçılarından birisi AB'dir. Bu durum, AB'nin enerji talebini ve dolayısıyla Rusya'nın

⁵⁹ Mert Gökırmak, *Kafkaslar'da Enerji Güvenliği ve Türkiye'nin Rolü, Küreselleşme Sürecinde Kafkasya ve Orta Asya Sempozyumu Bildirisi*, Bakü, 2007.

⁶⁰ Emre İşeri, "Küresel Düzeyde Enerji Meseleleri ve Türk Dış Politikası", içinde Faruk Sönmezoğlu vd. (ed.), *XXI. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul, Der Yayınları, 2012, s. 273.

jeostratejik konumunu önemli kılmaktadır. ABD ve Çin'den sonra gelen en büyük enerji tüketicisi olan AB, enerji kaynaklarına sahiplik açısından değerlendirildiğinde, dünya sıralamasında oldukça geridedir. AB'nin enerji üretimi, özellikle 2004'teki büyük genişlemeden sonra artan bir ivmeyle düşmektedir ve enerji bağımlılığı %54 olarak gerçekleşen AB'nin enerji üretimi, ihtiyaç duyulan enerji miktarının yarısını dahi karşılayamayacak düzeydedir.⁶¹ Avrupa enerji ithalatının en büyük bölümünü %60'lık pay ile petrol oluşturmaktadır. Petrolü, %26'lık pay ile doğal gaz ve %13'lük pay ile katı yakıtlar izlemektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarında ve elektrikte ithalatın payı ise %1'den daha azdır.⁶² Bu noktada belirtilmesi gereken bir husus, AB'nin doğal gaz ithalatının toplam ithalatın %26'lık bir kısmını tutmakla beraber, büyük oranda Rusya üzerinden yapılması ve bu durumun Rusya karşısında bir bağımlılık oluşturmasıdır.⁶³ Ayrıca, yapılan projeksiyonlarda 2030 yılında Avrupa'nın doğal gaz tüketiminin %85'nin ithalatla karşılanacağı göz önünde bulundurulduğunda, bu bağımlılığın stratejik etkileri daha açık şekilde görülür.⁶⁴

Nitekim Rusya, söz konusu bağımlılığı en üst düzeyde değerlendirecek; enerji güvenliği meselesini dış politikasının tam merkezine oturtacaktır. Bu durum ve Rusya'nın enerji kozunu sıkça bir dış politika kozu olarak kullanmasına ve NATO'nun bazı Avrupalı üyelerinde enerji güvenliği konusunda bir tehdit algısının oluşmasına etki edecektir. Bu nedenle, Rus dış politikasına ve yaşanan enerji krizlerine değinmek gerekmektedir.

3.2. Rus Dış Politikası, Enerji Kozu ve Etkileri

Rus dış politikasında enerji politikalarının nasıl siyasi bir silaha

⁶¹ Avrupa Komisyonu, "An EU Energy Security and Solidarity Action Plan", http://ec.europa.eu/energy/strategies/2008/doc/2008_11_ser2/strategic_energy_review_wd_future_position2.pdf (Erişim tarihi: 17.11.2012).

⁶² Avrupa Komisyonu, **a.g.y.**

⁶³ Arzu Yorkan, "Energy Supply Security of the European Union and the Role of Turkey as a Potential Energy Hub", *Bilge Strateji*, Cilt:3, Sayı:5, 2011, s. 208.

⁶⁴ Mitat Çelikpala, **a.g.y.** s. 2.

dönüştürüldüğü ve bunun etkileri ele alınmadan önce, Rus dış politikasında 2000’li yıllarla birlikte yaşanan dönüşüme değinerek Putin dönemi Rus dış politikasının genel hatlarını belirtmekte fayda vardır.

1991 sonrasında yaşadığı sorunları ilk on yıl içerisinde önemli oranda aşan ve yakın çevresi ile daha fazla ilgilenmeye başlayan Rusya, çevresindeki enerji arz edicileri ile enerji talep edicileri arasındaki birincil köprü hâline gelmeyi başarmasının ardından, mevcut uluslararası yapının kendi çıkarlarıyla örtüşmediğini belirtmeye başlamış ve nihayetinde de eleştirir noktaya gelmiştir. Bu bağlamda, Putin’in 2007 Münih konuşması bu yaklaşımın dönüm noktasını oluşturmaktadır; bu tarihten sonra, -Putin’in konferanstaki konuşmasına paralel şekilde- Rusya doğrudan NATO, ABD ve AB’ye yönelik karşı açık karşı çıkışlarda bulunmaktaydı. Söz konusu karşı çıkışlar pratikte kendini iki enerji krizi, Gürcistan Krizi ve en sonunda da Ukrayna Krizi olarak gösterecektir. Bu doğrultuda, Putin’in 2007 Münih Konferansı konuşmasındaki NATO’ya eğilir ifadeleri üzerinden NATO odaklı bir dış politika incelemesi yapılacaktır.

Münih’te deklare edilen ve temel özelliği çok taraflılık vurgusu olan yeni dönemde, başta NATO’nun Rusya’nın çevresinde ve özellikle de Avrupa’da kurmak istediği füze kalkanı sistemleri olmak üzere, sert güvenlik konularındaki yeni tavır, demokrasiye ilişkin tutum ve Gürcistan ve Moldova’dan çekilme gibi konular Rus dış politikasının temel ilgi alanları olarak öne çıkacaktır. Putin’in konuşmasında en çok vurguladığı konu çok taraflılık olmuştur. Bu bağlamda tek taraflılığın açık eleştirisi mevcuttur:

“Soğuk Savaş sonrasında öngörülen tek kutuplu dünya da kendini gerçekleştirememiştir. (...) Tek kutuplu dünya nedir? Bunu ne kadar süslerseniz süsleyin, netice itibarıyla tek tip durum, tek erk, tek güç merkezi, tek efendi anlamına gelir. (...) Bunun yanı sıra, şu anda dünyada olan ve tartışmaya henüz başlamış olduğumuz şey, geçici bir kavramdır, tek kutuplu

NATO'nun Dönüşümünün Sınırları:
Bir Uygulama Vakası Olarak Enerji Güvenliği

dünya kavramı. (...) Tek taraflı ve çoğu kez gayrimeşru olan eylemler hiçbir soruna çare olmamıştır. Üstelik yeni insanlık trajedilerine sebep olmuş ve yeni gerilim noktaları yaratmıştır.”⁶⁵

Putin çok kutupluluğa geçiş sebepleri olarak dünya ekonomisindeki dönüşümü ve güvenliğin tek taraflı unsurlarca (ABD ve NATO) sağlamaması üzerinden göstermekte; dolayısıyla bir karşı model önermek yerine Birleşmiş Milletler (BM) temelli uluslararası hukuk anlayışının temel yaklaşım hâline getirilmesi söylemini öne çıkarmaktadır. Uluslararası güvenliğin sağlanması açısından BM mekanizmalarının öne çıkarılması ise, yine ABD'nin tek taraflılığı öne çıkaran küresel anlayışına bir karşı çıkışı içermektedir. Buna göre, ABD ve NATO'nun tek taraflı müdahaleleri kadar AB'nin bu durumu onaylamasına karşı olduğu bu konuşmada vurgulanan konular arasındadır:

“Askerî gücün kullanımı konusunda karar verecek tek mekanizmanın, son merci olarak, Birleşmiş Milletler Kurulu Sözleşmesi olduğu kanaatindeyim. (...) Her hâlükârda, güç kullanımının meşru görülebilmesi için, kararın NATO, AB veya BM tarafından alınmış olması gerektiğini anladım. Şayet gerçekten böyle düşünüyorsa, bakış açılarımız farklı demektir. (...) Güç kullanımının meşru kabul edilebilmesi için mutlaka BM tarafından onaylanması gerekir. Ve BM yerine NATO ya da AB'yi koymamıza gerek yok.”⁶⁶

2007 sonrasında Rus dış politikasındaki önemli bir dönüşüm nükleer silahların kullanımı konusunda yaşanmıştır. Bu anlamda kendisine yönelik füze sistemlerinin kurulumu, nükleer silahların kullanımı ve uzayda silahlanmaya ilişkin yaklaşımların gerekçeleri Münih konuşmasında görülmektedir ve bu gerekçeler 2012 yılında Putin

⁶⁵ Vladimir Putin, “Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy”, http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2007/02/10/0138_type82912_type82914type82917type84779_118123.shtml (Erişim tarihi: 08.01.2014). Çeviri, **Diplomatik Gözlem**, Putin'in 43. “Münih Güvenlik Konferansı Konuşması”, <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-4904/putinin-43-munih-guvenlik-konferansi-konusmasi.html> (Erişim tarihi: 08.01.2014) .

⁶⁶ Vladimir Putin, **a.g.y.**

Doktrinine yansiyarak, “Milli Güvenliğin Garantileri” adını alacaktır.⁶⁷

Buna göre, Rusya'nın yeni politikasında iki husus önemlidir. Bunların birincisi, NATO çerçevesince kurulacak olan Anti Balistik Füze Sistemlerinin (ABM), Avrupa'da herhangi bir tehdit olmaması nedeniyle kurulma sebebinin yalnızca kendisine yönelik olabileceğinin vurgulanması ve buna karşı çıkılmasıdır. Doğu Avrupa'da kurulacak olan sistemlerin -özellikle Polonya'daki sistemin- kime karşı kurulmuş olabileceğini sorarak kendi yanıtını gerekçelendirmektedir. Bu nedenle Rusya, 2007 yılından sonra sürekli olarak çevresinde kurulacak olan ABM sistemlerine karşı çıkacaktır.⁶⁸ Bir diğer husus olarak ise, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi bağlamında Rusya'nın yükümlülük altında olmasına rağmen farklı devletlerin bu yükümlülüklerden kurtulmalarının Rusya'da güvenlik kaygılarını ortaya çıkardığının ifade edilmesidir. Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta, Rusya'nın tek taraflı anlayışın nükleer silahların yayılmasını önleyemediği tespitinden hareketle farklı politikalara yöneleceğini ifade etmesi olmuştur.⁶⁹

Yukarıda da görüldüğü üzere, kendi egemenlik ve nüfus alanlarındaki jeostratejik üstünlüğünü kaybetmek istemeyen Rusya, NATO politikaları ile açıkça ters düşmekte olduğunu beyan etmiş ve olası anlaşmazlık durumlarında güç kullanmaktan çekinmeyeceğini açıklayarak kendi askerî doktrinlerini ilan etmiştir. Söz konusu yapıyı sürdürebilmesi için en temel kozu olan enerji ulaştırma güvenliğindeki rolünü kaybetmemek için NATO ile karşı karşıya gelmeyi dahi göze alabilen bir Rusya'nın bu tutumu, özellikle 2008 Gürcistan Savaşı sonrasındaki askerî manevralarıyla, yakın çevresindeki post-Sovyet cumhuriyetlerini oldukça rahatsız etmiştir. Bu bağlamda gelişmişlikleri ve ekonomik kalkınmaları Rusya üzerinden gelecek doğal gazın kesintisiz akışına bağlı olan Doğu Avrupa ve Baltık devletlerinin

⁶⁷ Aleksey Druzhinin, “*Being Strong, Why Russia Needs to Rebuild Its Military*”, http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/02/21/being_strong (Erişim tarihi: 09.01.2014).

⁶⁸ Richard Sakwa, “‘New Cold War’ or Twenty Years’ Crisis? Russia and International Politics”, *International Affairs*, Cilt 84 Sayı 2, ss. 241-267.

⁶⁹ Richard Sakwa, *a.g.m.* ss. 245-248.

başını çektiği devletler, konuyu yukarıdaki arka planı da göz önünde bulunduracak şekilde NATO gündemine taşımaya başlamıştır.

Sonuç olarak, Rus dış politikası ve enerji bir paranın iki yüzü gibi birbirine bağlanmış ve çevredeki eski Sovyetler Birliği ve yeni NATO üyesi ülkelerde endişeye neden olmuştur. Buna göre, gücünü ve çevresindeki ülkelerdeki nüfusunu korumak için enerji kartını dış politikasının merkezine alan Rusya, enerji temelli dış politikasını sürdürmek için ise NATO tarafından yapılan genişlemelere ve savunma konseptlerine karşı önlem almak ihtiyacı hissetmekte ve NATO'ya birçok alanda karşı çıkabilmektedir. Bu durum, gerek yüksek yüzdeli enerji bağımlılıkları gerekse güvenlik kaygıları olan Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerinin başını çektiği bazı üyeleri, NATO'nun güvenlik konseptinde enerjiye önemli yer verilmesi konusunda girişimlerde bulunmaya itmektedir. İlerleyen bölümde bu çabalara yer verilecektir.

3.3. NATO'da Enerji Güvenliği

Her ne kadar enerji güvenliğinin NATO'nun konseptlerinde yer alması için Soğuk Savaş'ın bitmesi gerekmişse de, enerji güvenliği konusunun NATO'nun çeşitli platformlarında tartışılması 1973 Krizi sonrasına kadar gitmektedir.⁷⁰ Bununla birlikte, enerji güvenliğinin NATO içerisindeki önceliğini artırması Soğuk Savaş sonrasına uzanmaktadır. Bu bağlamda, enerji güvenliğinin konumunun ilerleyişi çeşitli aşamalarla değerlendirilebilir. Buna göre, ilk dönemin 1991-2005 arasında olduğu değerlendirilmektedir. 2005 yılı, Sovyet sonrası ülkelerinin ittifaka alındığı büyük genişlemenin ertesini yılı, ilk Rusya-Ukrayna krizinin arifesi ve enerji güvenliği konusunu NATO konseptine sokmak ve şekillendirmek için en büyük çabayı gösterecek Polonya Devlet Başkanı Leh Kaçinski'nin göreve geliş yılıdır. Enerji güvenliğinin farklı NATO platform ve zirvelerinde tartışıldığı ikinci dönemin 2009 Rusya-Ukrayna enerji krizinin bir yıl sonrasında yapılan Lizbon Zirvesi'ne kadar sürdüğü değerlendirilmektedir. Son dönem ise

⁷⁰ Mehmet Efe Birsellioglu, "NATO'nun Değişen Enerji Güvenliği Algısı: Türkiye'nin Olası Konumu", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 9 Sayı 34, 2012.

2010 Stratejik Konsepti'nden günümüze uzanan süreçtir.

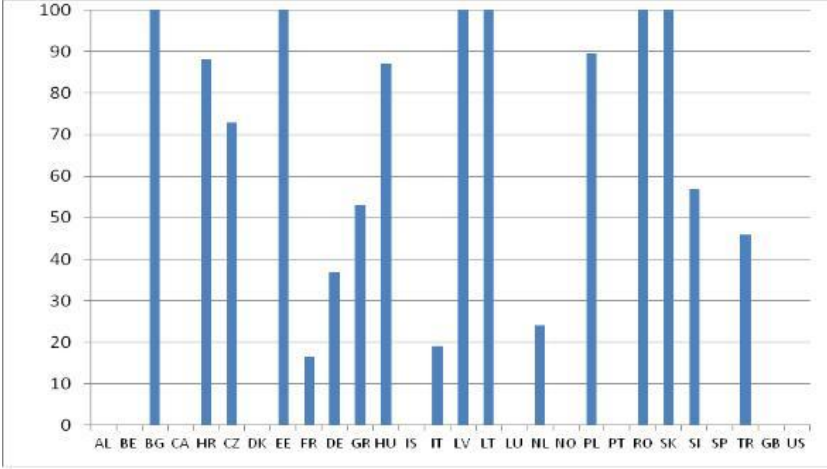
Enerji güvenliği, bu kavramla olmasa dahi, “hayati önem taşıyan kaynakların tedarikinin korunması” kavramı ile birlikte, dolaylı olarak 1991 Stratejik Konsepti'nde yer almıştır. Geleneksel olmayan tehditler kapsamında, hayati önem taşıyan kaynakların tedarikine yönelik terörist saldırılar ya da sabotajın önlenmesi ifadesiyle günümüzdeki anlamıyla enerji güvenliği olgusunun ima edildiği değerlendirilmektedir.⁷¹ 1991'deki atıfa benzer şekilde, 1999 tarihli stratejik konseptte de, ‘kritik altyapının korunması’ ifadesi ile enerji güvenliği bir alt unsur olarak ele alınmıştır. Bu konseptte, 1991’de yer alan ifadeye ek olarak, organize suç örgütleri de kritik altyapıya yönelik tehdit oluşturan bir unsur olarak görülmektedir.⁷²

Enerji güvenliğinin bu konumu 2000’li yıllarla birlikte değişmeye başlayacaktır. İlk olarak 2004’te yaşanan büyük genişleme dalgasıyla, Rusya’nın yapacağı hamlelere hassasiyet gösterecek Estonya, Letonya, Litvanya, Slovenya, Slovakya, Bulgaristan ve Romanya NATO’ya kabul edilmiştir. Bu ülkelerin hassasiyetinin sebebi yalnızca Sovyet sonrası ülkeler olarak yaşadıkları güvenlik kaygıları değil; aynı zamanda Şekil-1’de de görüleceği üzere, %100’e varan oranlarda yaşadıkları doğal gaz bağımlılığıdır. Söz konusu talepleri dillendirecek olan ve %90’lık bir doğal gaz bağımlılığına sahip bulunan Polonya’nın Devlet Başkanı Leh Kaçinski’nin de 2005’te iktidara gelmesiyle, konu NATO gündeminde daha sık ve daha somut önerilerle ele alınmaya başlayacaktır. Bununla birlikte, konuyu gündemde öne çeken gelişme 2006 yılbaşı gecesinde yaşanan Rusya-Ukrayna doğal gaz krizi olacaktır. Bu krizden Avrupa’nın neredeyse tamamının zarar görmesi ve Rusya’nın gerektiğinde enerjisi siyasi bir koz olarak kullanabileceğinin görülmesiyle diğer platformlarda olduğu gibi NATO nezdinde de girişimler başlamıştır.

⁷¹ Mitat Çelikpala, **a.g.e.** ss. 24-25.

⁷² NATO, “The Alliance’s Strategic Concept”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm (Erişim tarihi: 04.05.2014).

NATO'nun Dönüşümünün Sınırları:
Bir Uygulama Vakası Olarak Enerji Güvenliği

Şekil 1. NATO Üyesi Ülkelerin Toplam Doğal Gaz İthalatın Rusya'ya Bağımlılık Oranları⁷³

NATO'yu Rusya'dan algılanan tehdidin önüne geçip enerji güvenliğini sağlayacak ana enstrüman olarak gören Kaçinski,⁷⁴ ilk olarak "NATO-like European Energy Union" girişiminde bulunmuş ve bunu Varşova'da dönemin NATO Genel Sekreteri Jaap de Hoop Scheffer ile görüşmüştür.⁷⁵ Bu görüşmeyi, yine 2006 yılında yapılan Enerji Güvenliği konulu NATO Sempozyumu izlemiştir.⁷⁶ Söz konusu çabalar, Riga Zirvesi'nde de devam etmiş ve bildiri metnine de yansımıştır. Bu bağlamda, Riga Zirvesi'nde Kaçinski, enerji güvenliğinin de üyelerin birbirlerine karşı taahhütte bulunacakları bir alan olarak ele

⁷³ Mehmet Efe Birsellioğlu, **a.g.m.** s. 241.

⁷⁴ Mitat Çelikpala, **a.g.e.** s. 27.

⁷⁵ NATO, "Defending Values and Security", http://www.nato.int/cps/en/SID-878EA148-7EED3C78/natolive/opinions_22581.htm?selectedLocale=en, aktaran Mitat Çelikpala op cit, s. 27.

⁷⁶ IAGS, "NATO Forum On Energy Security & Technology", <http://www.iags.org/natoforum.htm> (Erişim tarihi: 07.05.2014).

alınmasını ve 100.000 kişilik bir NATO-AB ordusunun kurulmasını önerirken; ABD’li Senatör Lugar, enerji güvenliğinin de 5’inci madde kapsamında bir taahhüt olarak değerlendirilmesi yönünde öneride bulunmuştur.⁷⁷ Söz konusu tartışmaların ardından, enerji güvenliği zirvenin sonuç metnine de yansımıştır. Buna göre, sonuç metninde ittifakın kritik altyapıda oluşabilecek sorunları çözmeye yönelik girişimleri destekleyeceğine dair bir ifade yer almıştır.⁷⁸ Riga Zirvesi’nden sonra yapılan konferanslarda ve 2008 Bükreş Zirvesi’nde, enerji güvenliği kapsamında uluslararası deniz yollarında enerji güvenliğinin başta deniz korsanlığı ve terörist faaliyetler olmak üzere her türlü nedenle sekteye uğraması ihtimaline karşı, deniz yolları güvenliği ve boğazların (*chokepoints*) güvenliği konusunda NATO’nun rol alabileceği vurgulanmıştır. Ne var ki, söz konusu çabaların 2009’da yaşanan ikinci Rusya-Ukrayna krizini önleyememesi, ardından çabaların en önemli destekçisi Kaçinski’nin Rusya üzerinde yaşadığı bir uçak kazasında hayatını kaybetmesi⁷⁹, NATO dâhilinde enerji güvenliği konusunu farklı bir düzleme taşıyacak ve bu düzlem Lizbon Zirvesi’nde kabul edilen son stratejik konseptte yansıyacaktır.

Lizbon Zirvesi ise, enerji güvenliğini öncelikli güvenlik konularından biri olarak tanımlanmasıyla, süreçte önemli bir dönemeci ifade etmiştir. Bu bağlamda, NATO’nun katma değer sağlayabileceği alanlara yoğunlaşarak kapasitesinin artırılacağı ifade edilmiş; NATO politikalarının planlanması ve aktivitelerinde enerji güvenliği olgusunun da göz önünde bulundurulacağı belirtilmiştir. Bu bağlamda zirvede kararlaştırıldığı gibi 2012’de Litvanya’da Enerji Güvenliği Mükemmeliyet Merkezi de kurularak örgüte konu ile ilgili bakış

⁷⁷ Mitat Çelikpala, **a.g.e.** s. 29.

⁷⁸ NATO, “Riga Summit Declaration”, <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm> (Erişim tarihi: 11.05.2014).

⁷⁹ Kaçinski ve aralarında Polonya Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları ile üst düzey onlarca bürokratın olduğu uçak, Rusya tarafından reddedilen resmî görüşme taleplerinin ardından gayriresmî bir ziyaret için Rusya’da olduğu sırada, II. Dünya Savaşı’nda öldürülen yaklaşık 5.000 Polonyalı askerin mezarının olduğu yere düşmüş ve Kaçinski diğer yolcularla birlikte hayatını kaybetmiştir.

açısını sağlayacak bir düşünce kuruluşu faaliyete geçirilmiş,⁸⁰ yine 2012 Chicago Zirvesi'nde enerji güvenliğine vurgu yapılmıştır.

Sonuç olarak, NATO içerisinde enerji güvenliğinin yer edinmesi, önce Rusya'nın faaliyetlerinden tehdit algılayacak devletlerin üyeliği ve inisiyatifi, ardından Rusya'nın odağında olduğu enerji krizleri sonucunda olmuştur. Dolayısıyla NATO'da enerji güvenliğinin hangi noktaya gelebileceği, Rusya-NATO ilişkileri ve Rusya'nın algılanması meselesine bağlıdır. Sonuç kısmında iki konu tartışılacaktır: Bunların ilki, enerji güvenliği olgusunun tek başına yukarıda çalışma mantığı ve tarihsel süreci açıklanmış olan NATO'da bir tehdit olarak algılanmayı başarabilecek kapasitede olup olmadığıdır. İkincisi ise Rusya-NATO ve Rusya-Ukrayna ilişkilerinin son durumunun NATO'da enerji güvenliğinin araçsallaştırılarak bir yeni tehdit alanı oluşturulmasını sağlayıp sağlayamayacağıdır.

4. Sonuç Yerine: NATO'nun Dönüşümünün Sınırları

NATO, Soğuk Savaş sonrasında bir kolektif güvenlik örgütüne dönüşmek yönünde önemli mesafe kat ettiyse de, birlik, savunma yapma ihtiyacını gerektiren açık tehditler haricinde, çeşitli işbirlikleri ile güvenliği sağlama yolunu seçmektedir. İlgili bölümlerde de açıklandığı üzere NATO, gerek iş birliği yapılan devletler ile ortak girişimlerde bulunmak yönünde olsun, gerekse çeşitli örgüt ve merkezler aracılığıyla güvenlik sorununun tespiti ve tedbirindeki başvuru kurumuna dönüşmek yoluyla olsun, güvenlik yönetişiminin merkezindeki kurum olma hedefi ile konulara müdahil olmaktadır. Enerji güvenliği olgusu da bu yaklaşımdan etkilenmiş ve şekillenmiştir.

Bilindiği üzere, enerji güvenliğinde NATO üyelerini doğrudan ilgilendiren iki unsur olan enerji arz güvenliği ve enerji ulaştırma güvenliği alanlarında her devlet kendi imkânları doğrultusunda ve ilgili konuda da anlatılan çeşitlendirme yöntemine başvurmaktadır. Her bir devletin kendi kaynakları farklılık arz ettiği gibi, kullandığı metotlar da farklılaşmaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu ise, enerji güvenliğinde

⁸⁰ Merkez hakkında bilgi için bkz. <http://www.ensecocoe.org/en/home.html>.

yaşanan sorunlarla ilgili aynı algının NATO genelinde olmadığıdır. Buna göre, Rusya ile önemli bir enerji partnerliği kurmuş olan Almanya ve Rus doğal gazına küçük oranda bağımlı olan ve enerji çeşitliliğini büyük oranda nükleer enerji ve ayrıca farklı rotalardan gelen enerji nakilleriyle karşılayan Fransa enerji güvenliğini NATO’da değerlendirmek yönünde bir iradeye sahip değildir. Benzer şekilde, Avrupa’nın orta ve güney bölgeleri ise Rusya’nın enerji güvenliğinde yaşadığı aksatmaların karşısında çözüm yolu olarak Doğu-Batı hattındaki ikinci güzergâh olan ‘Güney Hattı’na yani Türkiye’ye ağırlık vererek sorunu çözme eğilimindedir. NATO’nun en büyük gücü olan ABD ise, kendi enerji güvenliğini zaten Rusya’dan bağımsız şekilde ele alan bir ülke olarak, konuyu uluslararası dengeler açısından değerlendirmektedir. Dolayısıyla, konuyu NATO’nun gündemine taşımak isteyen ülkeler hem askerî açıdan hem de enerji açısından Rusya’dan tehdit algılayan ve bu konuda NATO’ya güvenmek durumunda olan Sovyet sonrası devletler durumundadır ve Rusya’nın hamlelerine karşı NATO dâhilinde enerji güvenliği hamleleri yapma girişimleri de Kaçinski’nin ölümü sonrasında ivmesini kaybetmiş görünmektedir. Sonuç olarak, enerji güvenliği konusunu NATO’nun temel tehditlerinden biri yapacak arka plan günümüzde oluşmamıştır. Bu durum, yukarıda ele alınan NATO belgelerine de yansımış; enerji güvenliği alanı adeta güvenlik kurumlarının iş birliği için dikkatine sunulan bir iş birliği alanı gibi yansıtılmıştır. Bunun haricinde, NATO’nun müdahil olduğu alanlar yapılmakta olan ve yapılacak olan çeşitli faaliyetlere destek vermek şeklindedir. Dolayısıyla, enerji güvenliği konusunun büyük oranda devletlerin kendi çözümlerine bırakılan bir konu olduğu ve tek başına NATO’da bir tehdit olarak algılanmasına yetecek bir kapasitesinin bulunmadığı değerlendirilmektedir.

Rusya’nın 2007 Münih Konferansı’ndan beri giderek artan dozdaki faaliyetlerinin iki enerji krizini⁸¹ ve iki sıcak çatışmayı beraberinde getirmesi,⁸² özellikle de 2014’te Kırım’ı aşamalı olarak topraklarına

⁸¹ 2006 ve 2009 Rusya-Ukrayna doğal gaz krizleri.

⁸² 2008 Rusya-Gürcistan ve Rusya’nın 2014 Kırım ve Ukrayna Müdahaleleri.

katması, NATO-Rusya ilişkilerini kopma noktasına taşımış ve Rusya'nın yeniden NATO'nun radarına girmesini beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda, NATO içerisinde Rusya'nın politikalarına karşı üç farklı yanıt önerisi öne çıkmıştır.⁸³ Çoğunluğunu Polonya'nın başını çektiği Sovyet sonrası ülkelerinin oluşturduğu birinci gruptakiler, ittifakın savunma taahhütlerini güçlendirerek kritik bölgelerde tatbikatları ve askerî konuşlanmalarını artırması gerektiğini savunmaktadır. Anglosakson yaklaşımın ağırlıkta olduğu ikinci gruptakiler, kriz yönetimi ve barışa destek operasyonlarının daha ağırlıklı olması gerektiğini savunmakta ve Rusya'nın doğrudan karşıya alınmaması gerektiğini düşünmektedir. Almanya, İtalya ve Fransa'nın başını çektiği üçüncü gruptakiler ise, savunma taahhütlerinin sağlamlaştırılması sırasında Rusya'nın taahhütlerini göz önünde bulundurmaya gayret gösterilmesi ve iş birliği politikalarına devam edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu noktada Rusya'nın Kırım'ı kendisine bağlaması ve Ukrayna'nın doğusunda da ayrılıkçı hareketlerin başlamasıyla, grupların önceliğinde bir kırılma noktasının yaşandığı ve bu kırılmanın enerji güvenliğinin konumuna da etkileri olabileceği değerlendirilmektedir. Kırım vakasından sonra Rusya ile tüm ilişkilerini donduran⁸⁴ ve birinci gruptakilerin endişelerini en somut biçimde gören ittifakın⁸⁵ Rusya'yla doğrudan karşı karşıya gelmek yerine dolaylı bir yoldan yani enerji güvenliği üzerinden karşı karşıya gelmesi ihtimalinin son krizden sonra belirdiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, Kırım'daki gelişmelerin Ukrayna'nın enerji güvenliği için açıkladığı programından sonra, en önemli enerji alanlarının olduğu bir bölgeye yapılması ile birlikte,⁸⁶

⁸³ Ali Karaosmanoğlu, **a.g.e.** ss. 32-33.

⁸⁴ NATO-Russia Council, "Statement by NATO Foreign Ministers", <http://www.nato-russia-council.info/en/articles/20140327-announcement/> (Erişim tarihi: 15.05.2014).

⁸⁵ NATO, "Secretary General Sets out NATO's Position on Russia-Ukraine Crisis", http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_110643.htm (Erişim tarihi: 15.05.2014).

⁸⁶ NATO Review, "The Energy Dimensions of Russia's Annexation of Crimea", <http://www.nato.int/docu/review/2014/NATO-Energy-security-running-on-empty/Ukraine-energy-independence-gas-dependence-on-Russia/EN/index.htm> (Erişim tarihi: 15.05.2014).

ittifak üyelerinin güvenliklerinin de enerji güvenliğiyle doğrudan ilgili olduğu anlayışı oluşabilir ve gelecekteki stratejik konseptlere yansiyabilir.

Yukarıda değinilen değerlendirmelerden hareketle, NATO dâhilinde enerji güvenliği üzerinden bir tehdit tanımlaması yapmanın en azından yakın gelecekte mümkün olmadığı görülmektedir. Enerji güvenliği konusunda farklı perspektiflere sahip olan üye ülkeler, tümü için ortak olan bir enerji güvenliği tehdidinde uzlaşamadıkları gibi, enerji güvenliği alanında oluşması muhtemel bir tehdidin ise ancak Rusya ile bağlantılı olduğunda etki ettiği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, NATO açısından enerji güvenliği olgusu kendi başına bir unsur olarak değil, jeostratejik bir unsur olarak güvenlik algılarının içine girebilmektedir. Bu bağlamda, NATO'nun dönüşümünün sınırlarını anlamak için enerji güvenliği yerine Rusya ile olan ilişkilere odaklanmak daha işlevsel görünmektedir. Diğer bir deyişle, enerji güvenliği ilerleyen dönemlerde de NATO'nun temel ilgi odakları arasında yer alacaksa da, örgütün stratejisine etki edecek bir unsur konumuna yükselmesinin -öngörülemeyen bir kriz çıkmadığı sürece- zor olduğu değerlendirilmektedir.

64

Security
Strategies
Year: 12
Issue: 23

Sonuç olarak NATO'nun sınırları, savunma ittifakı özelliğini aşarak bir güvenlik örgütü hâline dönüşmesine yetecek kadar geniş olsa da, her bir üyenin farklı bir algısının olduğu enerji güvenliği gibi bir konuyu içerisine alacak kadar esnek değildir. Bu bağlamda örgütün tüm üyelerini etkileyeceği kabul edilmiş olan, çözümü iş birliğinden geçen alanlarda bir araya gelmesi mümkün olabildiği gibi, üye devletlerin farklı çözümler ürettikleri alanlarda ortak tehdit algısı yaratmaları mümkün olmamaktadır. Diğer bir deyişle NATO, üyelerinin 'ne olması gerektiğinden' ziyade 'ne olmaması gerektiği' üzerinde uzlaştıkları bir örgüt durumundadır ve enerji güvenliği ile ilgili bir 'olmaması gereken algısı' mevcut değildir. Bu noktada Rusya'nın Kırım'ı kendi topraklarına katması vakasının enerji güvenliği ile doğrudan bağlantısının olması, enerji güvenliği ile üyelerin toprak bütünlükleri arasında bir tehdit bağlantısı kurup enerji güvenliğinin konumunu değiştirebilme potansiyeline sahip bir gelişme gibi görülebilir. Buma karşılık, örgüt içinde önemli konumlarda olan devletlerin farklı düşünceleri nedeniyle, yaklaşımın konjonktüre bağlı

kalacağı ve enerji güvenliği olgusunun örgütün temel tehdit alanlarından birisi olmayı başaramayacağı değerlendirilmektedir.

Summary

NATO's transformation has been one of the prominent issues in international relations discipline since the end of Cold War. The debates have focused whether NATO can become successful in creating a new harmony with the new threats of the post-Cold War World or it must end its existence as a result of collapse of Eastern Block. With the help of more than 20 years, one may easily say that NATO is successful in transforming itself in the new security environment. After the first decade of new century, the core questions focus on the limits of NATO.

Energy security concept transformed itself from being a component of economy to becoming a prominent topic of international relations, as well. The crises since 1973 makes the politics-energy-economy links closer and energy security became one of the prominent inputs of foreign policy-making process. The development of integrated energy systems brings the issue of the supply of and transportation of energy resources to a security perspective. As a result of these ever closing ties of energy and international security, energy security has become one of the candidate issues of NATO Concepts. This situation reflects itself directly in the NATO summits and the documents of NATO; nevertheless it still remains on its marginal level.

This study examines the place of energy security in NATO's security perspective and also questions the limits of NATO. In this respect, two fundamental components shape the outline of the study. As first, the examination of NATO's transformation process puts forth the differences of function logics of Cold-War NATO and post-Cold War NATO. By investigating the NATO Concepts and the NATO Summits, this study endeavors to find out how NATO identifies the threats and measures. Secondly, the place of energy security is searched in NATO documents. The aim of the second investigation is to understand the will of NATO by considering the energy security in construction processes of new concepts. Through the investigation,

it is also seen that energy security issue is becoming one of the prominent topics in the NATO-Russia relations. Due to this reason, the study focuses on the foreign policy of post-Putin Russia especially in context of energy. The reflections of NATO member countries towards the foreign policy maneuvers of Russia are also considered by observing NATO-Russia relations. Finally, the study evaluates that the issue of energy security still remains its inter-state paradigm by considering all dimensions of NATO-Russia relations and balance, the different perspectives of NATO members, and place of energy security in NATO Concepts and summits.

Kaynakça

Resmî Dokümanlar

Avrupa Komisyonu, *An EU Energy Security and Solidarity Action Plan*, Kasım 2008.

Dışişleri Bakanlığı, *NATO ve Türkiye'nin Güncel NATO Konularına İlişkin Görüşleri*, http://www.mfa.gov.tr/ii_nato-ve-turkiye_nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2014).

NATO, *"The Korean War and NATO's Second Strategic Concept"* http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_56626.htm (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2014)

NATO, *The Alliance's New Strategic Concept*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm (Erişim Tarihi: 26 Nisan 2014).

NATO, *The Partnership for Peace Programme*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2014).

NATO, *NATO Mediterranean Dialogue*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_60021.htm (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2014).

NATO, *Partnership Tools*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_80925.htm (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2014).

NATO, *Partners*, <http://www.nato.int/cps/en/natolive/51288.htm> (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2014).

NATO'nun Dönüşümünün Sınırları:
Bir Uygulama Vakası Olarak Enerji Güvenliği

NATO, “*Framework for cooperation*”, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50090.htm? (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2014).

NATO, *The Alliance's Strategic Concept*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2014).

NATO, “*The Portrait of Lord Ismay*”, http://www.nato.int/ebookshop/video/declassified/#/en/sources/604_portrait_of_lord_ismay/ (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2014).

NATO, *The Prague Summit and NATO's Transformation*, <http://www.nato.int/docu/rdr-gde-prg/rdr-gde-prg-eng.pdf> (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2014).

NATO, *Prague Capability Commitments*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50087.htm

NATO, *The Istanbul Cooperation Initiative-ICI*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_58787.htm? (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2014).

NATO, *Comprehensive Political Guidance*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_56425.htm (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2014).

NATO, *Stratejik Kavram: Aktif Katılım, Modern Savunma*”, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120207_strategic-concept-2010-tur.pdf (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2014).

NATO, *Strategic Concept: Active Engagement, Modern Defence*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68580.htm (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2014).

NATO, *Bilgilendirme*, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120207_new-security-challenges-tu.pdf (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2014).

NATO, *Defending Values and Security*, http://www.nato.int/cps/en/SID-878EA148-7EED3C78/natolive/opinions_22581.htm?selectedLocale=en.

NATO, *Riga Summit Declaration*, <http://www.nato.int/docu/pt/2006/p06-150e.htm> (Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2014).

PUTIN Vladimir, Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy.

Kitaplar

ÇELİKPALA Mitat, *Enerji Güvenliği, NATO'nun Yeni Tehdit Algısı*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

GÜNEY Ateşoğlu Nurşin, *Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri: AB-NATO-ABD*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006.

HASGÜLER Mehmet, ULUDAĞ Mehmet, *Uluslararası Örgütler*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012.

HOLBROOKE Richard, *To End a War*, Random House, New York, 1998.

KARAOSMANOĞLU Ali, *NATO'nun Dönüşümü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.

OĞUZLU Tanık, *NATO Ortaklıkları ve Türkiye*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

TÜRKMEN Fusun, *2014 Doktora Ders Notları*, İstanbul, 2014.

WEINROD Bruce, BARRY Charles, *NATO Command Structure: Considerations for the Future*, National Defence University, Center for Technology and National Security Policy, Washington, 2010.

YOST David, *NATO Transformed: The Alliance's New Roles in International Security*, United State Institute of Peace Press, Washington, 1998.

Makaleler

BİRSELLİOĞLU Mehmet Efe, “NATO’nun Değişen Enerji Güvenliği Algısı: Türkiye’nin Olası Konumu”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 9 Sayı 34.

DRUZHİNİN Aleksey, “Being Strong, Why Russia Needs to Rebuild Its Military”, *Foreign Policy*, http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/02/21/being_strong, (Erişim Tarihi: 09.01.2014).

GÖKIRMAK Mert, “Kafkaslar’da Enerji Güvenliği ve Türkiye’nin Rolü”, *Küreselleşme Sürecinde Kafkasya ve Orta Asya Sempozyumu Bildirisi*, Bakü, 2007.

KİBAROĞLU Mustafa, “NATO’nun Kuruluşu Misyonu Geleceği ve Türkiye’nin Rolü”, <http://www.mustafakibaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/Kibaroglu-2023Dergisi-Soylesi-NATO-Nisan2004.pdf> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2014).

LA FEBER Walter, “NATO and The Korean War: A Context”, *Diplomatic History*, Cilt 13 Sayı 4, 1989.

SAKWA Richard, “‘New Cold War’ or Twenty Years’ Crisis? Russia and International Politics”, *International Affairs*, Cilt 84 Sayı 2.

TWIGGE Stephen, MACMILLAN Alan, “Britain, United States and the Development of NATO Strategy 1950-1964”, *Journal of Strategic Studies*, Cilt 19 Sayı 2, 1996.

YERĞİN Daniel, “Energy Independence”, *Wall Street Journal*, <http://online.wsj.com/news/articles/SB116951954739284514>.

YERĞİN Daniel, “Ensuring Energy Security”, *Foreign Affairs*, Cilt:85 Sayı 2, 2006.

YORKAN Arzu, “Energy Supply Security of the European Union and Role of Turkey as a Potential Energy Hub”, *Bilge Strateji*, Cilt:3, Sayı:5, 2011.

Elektronik Kaynaklar

CHURCHILL Winston, “*Sinews of Peace*”, 1946, <http://www.winstonchurchill.org/learn/biography/in-opposition/qiron-curtainq-fulton-missouri-1946/120-the-sinews-of-peace>.

IAGS, *NATO Forum On Energy Security & Technology*, <http://www.iags.org/natoforum.htm> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2014).

NATO, “*The Portrait of Lord Ismay*”, http://www.nato.int/ebookshop/video/declassified/#/en/sources/604_portrait_of_lord_ismay/ (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2014).

NATO, “*After Dinner Speech*”, http://www.nato.int/cps/en/SID-DE86AFCD-89BCBE0C/natolive/opinions_69910.htm?selectedLocale=en (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2014).

NATO-Russia Council, *Statement By NATO Foreign Ministers*, <http://www.nato-russia-council.info/en/articles/20140327-announcement/> (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2014).

NATO, *Secretary General Sets Out NATO's Position on Russia-Ukraine Crisis*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_110643.htm (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2014).

NATO Review, *The Energy Dimensions of Russia's Annexation of Crimea*, <http://www.nato.int/docu/review/2014/NATO-Energy-security-running-on-empty/Ukraine-energy-independence-gas-dependence-on-Russia/EN/index.htm> (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2014).